

Nogle lejlighedssange fra Stukkens København

Af Finn Clement Hansen

Tyveriet

Lejlighedssangen! Hvor skal man placere denne bastard? – som lever en kummerlig tilværelse, kun brugt og beundret et kort øjeblik for senere at sygne hen, sammenfoldet eller -krøllet i en lomme, i heldigste fald i en selskabstaske.

Uanset at lejlighedssangen fortæller præcis den samme historie om de store ting i livet som poesien og prosaen i de indbundne værker fra forlagene, må den tage sig til takke med blot at fungere som et rituelt led i festens liturgi. Lige præcis hér – og ingen andre steder – kan den ånde; både på grund af og på trods af dens væsen, som er tyvens, parasittens, plagiatets og pastichens.

Taget ud af sin sammenhæng vil den derfor være et nemt offer for kritik.

Sådan gik det for eksempel en gang for en lejlighedssang, der var så populær, at den blev model for »mange hundrede Hjemmepoeter« (1). Den fik snuden for langt frem, bildte sig ind at være noget. Derfor tog litteraturkritikeren H.G. Topsøe-Jensen affære og spiddede visen på sin litterære pen. Under betegnelsen »folkepoesi« fik den tørt på i en artikel i tidsskriftet Danske Studier i 1926.

Grundmodellen for de mange varianter, der til Topsøe-Jensens forbavselse var i omløb, var en parafrase over Carl Plougs tekst »Husker du i Høst« til » (. . .) Heises noget sødligt smægtende Musik« (2). Ved at lægge analysen på sangtekstens rent sproglige og fortællende niveau er det imidlertid en smal sag for kritikeren at påvise det absurde og groteske som opstår af sammenstødet mellem forlæggets litterære idé og det fremmede rum, sangen faktisk fungerer i: »Poeten har ikke blot efterlignet 'Lille Karen' i det stadige Omkvæd til alle Versene (. . .), men han begynder – som Plougs Sang jo gør det – alle Stroferne undtagen den sidste med sit 'husker du -'. Virkningen bliver overordentlig besynderlig. Der spørges ikke blot, om det unge Menneske husker sine Barndomsaar, men ogsaa om han – nu

om Aftenen – husker Konfirmationen i Kirken, hvad man jo oprigtig må haabe« (3).

Men hvis man ignorerer tyveriet, som nu en gang ER genrens væsen, og i stedet dykker ned i tekstens mytiske univers samtidig med at der foretages en kontekstuel læsning – det vil sige »medlæser« den historiske samtid –, kan den aflukkes en fortælling om livsstil, bevidsthed og moral hos de mennesker, der bruger sangen.

Kilderne

I Dansk Folkemindesamling ligger vel et par tusinde lejlighedssange – trykte, dupliserede, indbundne –, hvoraf tre større samlinger påkalder sig særlig interesse.

Det drejer sig for det første om forlæggeren og viceproducenten Julius Strandbergs sange til familie og venner, samt bestilte sange – foruden en mængde tekster forfattet af anonyme kolleger. Tekster fra denne samling – for de flestes vedkommende skrevet i perioden 1880 til 1900 – vil overvejende danne baggrundsmateriale for nærværende artikel.

For det andet skal nævnes typografen William Dates lejlighedssange; denne samling dækker et tidsrum af 70 år, fra århundredskiftet til 1970. Efter Besættelsen startede Date et dupliseringsbureau, hvorfra han modtog bestillinger på lejlighedssange i et omfang, så han kunne leve af skriveriet. Produktionen steg støt og kulminerede i slutningen af 50'erne og op gennem 60'erne.

Endelig skal Odense-bogtrykkeren Laurits Niensens (1895-1974) samling fremhæves; mest på grund af en sprudlende opfindsomhed med sangenes udformning. En stor portion af disse mange hundrede sange kunne danne grundlag for en selvstændig redegørelse om lejlighedssangens æstetik (4).

Hvorvidt samlingerne er repræsentative for de respektive perioder og miljøer kan der ikke argumenteres holdbart for ud fra et kriterium der er anlagt på sammenligning, idet der ikke eksisterer tilstrækkeligt materiale til en sådan sammenligning på DFS. Men hvis man vælger det udgangspunkt, at personerne bag (og i) sangteksterne udtrykker sig i overensstemmelse med de normer (eller den ideologi) som er fremherskende i samtiden, må *dette* kriterium for repræsentativitet være opfyldt.

For Strandberg gælder det, at han kører en forretning med pæn succes i storbyen København. Gennem hans tekster (lejlighedssange, såvel som skillingsviser og kortprosa, m.m.) udkrystalliserer sig et billede på borgerliv og -identitet i en tid med økonomiske, politiske og kulturelle omvæltninger.

Her overfor har vi en William Date, som – et halvt århundrede senere – skriver sange for et bredere lønarbejderlag; en social gruppe som begynder

at ane nye horisonter op gennem et par årtier med konstant stigende vækst og velstand.

Lejlighedssangene fra disse to samlinger udgør med andre ord upåagtede kilder til et stykke bevidsthedshistorie fra to hektiske epoker, hvor den ene ende viser et triumferende storby-borgerskab og den anden, en helt ny optimisme hos en klasse, tilsyneladende »på vej op«.

Selv om materialet på DFS fortjener en samlet beskrivelse og vurdering, er det dog for omfattende for de rammer en artikel sætter. Og da ærindet her snarere er analyse end beskrivelse, vil interessen derfor, for nærværende, kredse om Strandbergsamlingens lejlighedssange, hvorfra er udvalgt enkelte, repræsentative, eksemplarer.

Livsstil og ombrud

Op gennem de sidste tre årtier af 18-hundredtallet ændrer København totalt udseende. På basis af en, til tider noget usikker, indtægt fra spekulationsbyggerierne på broerne og en ekspanderende industri, omformes det indre København til et monument over det nye borgerskabs selvsikkerhed og magt. Som det er sket i andre af Europas metropoler i løbet af et halvt århundrede, tillægger den økonomiske magtelite sig en livsstil som sætter sit præg på alle ydre forhold – lige fra mode til arkitektur; og det i en sådan grad, at disse forhold synes at bemægtige sig bæreren af denne livsstil. Fra at være en overstadig manifestation på styrke, bliver den et eksil, hvorfra man ikke kan træde uden at komme i konflikt med overleverede normer.

Som en konsekvens heraf etableres to helt adskilte verdener – det vil sige, eksilet accepteres – og man isolerer sig selv og familien i en lukket verden, hvor den gamle orden hersker.

Den eneste forbindelse udadtil formidles gennem familiens overhoved, manden. Han sørger for at det økonomiske og politiske liv fortsætter den udvikling som er i uigenkaldelig og stadig stærkere fremdrift, sørger for familiens opretholdelse i overensstemmelse med de givne love. Og i hjemmet hersker den statiske idyl, hvor hustruen sørger for børnenes opdragelse ved hjælp af den gamle, overleverede orden. Forbindelsen ud til det virkelige liv erstattes af et eksotisk interiør.

Når hustruen – i beskedent omfang – konfronteres med livet uden for hjemmet, sker det ved besøg i de nyopførte kulturpalæer: teatre, restaurationer, udstillinger, forlystelseshaver; for her hersker den samme idyl som hjemme, det vil sige fiktionens og imitationens.

. . . Og så er der jo selskaberne og festerne!

Alt efter lejligheden, hvad enten det nu drejer sig om en konfirmations-

*Kvinden er anbragt som en dekorativ genstand blandt de øvrige effekter i interiøret.
(Foto: Københavns Bymuseum).*

fest for et af børnene, en fødselsdagsfest – eller måske et bryllup – vil alle elementer i festen indgå som signaler for den borgerlige families selvforståelse, identitet; lige fra sammensætningen af menuen og selskabets »uniform« til den obligatoriske lejlighedssang.

Opdelingen af virkeligheden i to verdener, familie- eller intimsfæren som den ene og det offentlige som den anden, er en idékonstruktion grundfæstet i et maskulint univers; men i dén egenskab, netop af idé, er den en let nedbrydelig konstruktion.

Så meget desto mere søger både den retslige og den almene »fornuft« at fastholde bedraget for det menneske (den bevidsthed) der er underlagt konstruktionen. For eksempel gjaldt det helt op til 1880 for kvinder, at de var umyndige indtil deres 25. år, men selv da, hvis de giftede sig, umyndige i ægteskabet. Selv om loven blev lempet i 1880 ved en tilføjelse der gav

hustruen råderet over midler, hun skaffede ved selverhverv, havde det i lang tid ingen praktisk virkning; for, som den daværende justitsminister konstaterede ved lovens fremlæggelse: »I mange tilfælde vil en sådan lov ikke have synderlig betydning, fordi konen faktisk ikke tør eller ikke vil modsætte sig manden« (5).

Moralen

Medens der således på den ene side eksisterer en retslig og ideologisk interesse i at fastholde et familiemønster der skal garantere for en stabilt fremadskridende udvikling i almenhedens navn – med manden som koordinator af de politiske og økonomiske sammenhænge – løber samme, patriarkalske, omverdensforståelse i stadig højere grad ind i modsætningerne til den borgerlige idyl; modsætninger som den rivende udvikling sætter.

For eksempel betyder den hastigt stigende tilvækst af lønarbejdere i storbyens underbetalende industri en tvungen kriminalisering af livsforholdene i det proletariske miljø. Mændene har ikke overskud til at klare forpligtelserne overfor familien – arbejdsdagen er på mere end ti timer, og lønnen rækker ikke til meget for kone og en stor børneflokk; han ryger på druk og lader konen tilbage med ansvaret. Mange kvinder tvinges, grundet disse umulige vilkår, til at tage det dårligst betalte arbejde, og en del ender i prostitution som en sidste udvej.

Her på gaden møder de så borgerskabets mænd, som må kompensere for opretholdelsen af den hjemlige dyd ved at ryge på galejen. Hustruen derhjemme er først og fremmest mor og opdrager for »sine« børn – dernæst husholderske. Kun med mådehold og under anonymiserende mørklægning må hustruen leve op til de ægteskabelige forpligtelser.

I en håndbog for »Kvinden som Hustru og Mor – hendes naturlige Bestemmelse og hendes Pligter« gives en smagsprøve på tidens moral, idet der løftes en advarende pegefinger mod »(. . .) Betændelser (. . .) som følge af unaturlig Tilfredsstillelse af Kjønndriften« (6). For sådanne tilbøjeligheder må der dæmmes op med den rette opdragelse; som det kommer til udtryk her i en lignende håndbog, hvis målgruppe, ifølge omslaget, er unge piger – kommende hustruer og mødre: »I denne Tid skal en sædelig og fornuftig Moder vogte paa sin Datters Omgang og især komme til Kundskab om, hvem hun i Skolen har knyttet sig nærmere til. Der vil ofte blandt hendes Skole- og Legekammerater forekomme Pigebørn, der enten fra et fordærvet Hjem eller fra Omgang med umoralske, udsvævende Tjenestefolk medbringer Belæring af en saadan Art, at den vækker Anelser og Følelser hos den unge Pige, som hun ikke altid omtaler i Hjemmet« (7).

... og dobbeltmoralen

Der manes til kamp mod den sydende og gærende sanselighed uden for hjemmets beskyttende mure. Men de fleste tiltag fra dydens bannerførere får en stik modsat virkning end den tilsigtede.

De ovenstående citater er et udpluk fra en »håndbogs«genre der cirkulerer i store oplag i slutningen af århundredet og i de første årtier af 1900-tallet. I Strandbergs dagbog fra 1901 gives et vidnesbyrd om bøgernes succes, idet forlæggeren den 27. oktober kan indføre: »Jeg læste Korrektur paa nyt Oplag af 'Det smukke Køn'«, kun godt et halvt år efter at førsteoplaget kom i handelen. Af Strandbergs dagbogsnotater omkring udgivelsen, kan vi se at bøgerne gik som varmt brød næsten før tryksværten var tør. Den 20. marts skriver han: »Den nye Bog 'Det smukke Køn', som jeg nylig skrev, udkom i Dag, og vi solgte adskillige Expl. (. . .) « (8).

Forfatterens intentioner har muligvis været drevet af ægte bekymring og indignation over den omsiggribende dekadence, men forlæggerens lancering giver mere end et fingerpeg om genrens egentlige – måske utilsigtede – funktion, nemlig som skjult pornografi. Hør blot, hvordan *forlæggeren* Julius Strandberg – som jo besidder *forfatterens* viden om det sprængfarlige stof – spiller på forholdet mellem det tabu-besatte og den sødmefyldte

gysen ved overskridelsen i sit forord til bogen om »Kærlighedens og Ægteskabets Hemmeligheder«: »Den læser, der af Bogens Titel vil lade sig forlede til den Tro, at han deri kan finde Næring for sandselige Følelser og Tanker, kan (. . .) spare sig Ulejligheden med dens Gennemlæsning«.

Hvem ville ikke på nuværende tidspunkt føle sig pirret af den stærke advarsel? Ovenikøbet – som et ekstra raffinement – lader forlæggeren bogens anden del forsegle med følgende begrundelse: »Naar Bogens sidste Del fremtræder tillukket, da er det ikke for at pirre Nysgerrigheden eller give Vink om, at man ved at aabne den, kan vente en slibrig Underholdning. Hensigten er netop at forebygge, at den ved Henliggen i aaben Tilstand skal give Anledning til kaad Spøg for den, der ikke bryder sig om Belæring« (9).

Sådan! Strandberg spiller her i eminent grad på de psykologiske mekanismer som indeholdes i tabuets overskridelse: skyld- og skamfølelse i forbindelse med undertrykt seksualitet – frygten for og dragningen mod det forbudte.

Dobbeltmoralens udstilling

Men dobbeltmoralen henstår ikke ukommenteret af sin samtid.

Dele af det intellektuelle borgerskab, anført af folk som Georg Brandes, den norske digter Hans Jæger, maleren Kristian Krogh, kommer med provokerende meningstilkendegivelser i offentlighedens forskellige medier.

Med udgangspunkt i kvindens undertrykte position, formuleret ved at ægteskab og prostitution er ét fedt, søger de at påvise en – efter deres opfattelse – af de største hindringer for gennemførelse af den borgerlige liberalismes idé. Der er egentlig ikke tale om social indignation eller krav om økonomisk lighed, men om forfægtelsen af et moralsk, humanistisk lighedsprincip for mand og kvinde. Derfor er det parolen om den fri kærlighed der er på dagsordenen: skal manden have lov til at løbe hornene af sig før ægteskabet (i betrængte tilfælde, også i ægteskabet), ja, da må kvinden i frihedens navn kunne tillade sig det samme.

Over for dette synspunkt insisterer Bj. Bjørnson i sit teaterstykke »En Handske« på mandlig afholdenhed før ægteskabet, en holdning der bakkes kraftigt op af Dansk Kvindesamfund med et krav om sædelighed for begge køn.

Sædelighedsfejden, som slagsmålet kaldes, giver i et årti stof til krydret underholdning i dagspressen. Brandes gør hånlige udfald mod »den fødte Missionær« Bjørnson i sin nye avis Politiken (10), og den norske digter svarer igen med rasende artikler, hvori Brandes rives sine »lumpne Guttestreger« i næsen (11).

Men midt i kampens tumulter hænder det, at enkelte bevarer overblikket og udpeger kernen i problemet. Således skriver en kvinde, »frk. Sofie Kauffeldt« i Politiken: »(. . .) det nytter kun lidt, at vi har Handsketeorien for, at Mændene ikke er værdige til at eje os, naar Praktiken for Majoriteten af Kvinderne er den, at de ikke kan forsørge dem selv og derfor maa være glade til, at Mændene vil gifte sig med dem« (12).

Lejlighedssangen som fortælling

Svært trængt af de højrøstede krav om lighed mellem kønnene, »fri kærlighed« og – ikke mindst – det usædelige liv som føres lige under vinduerne, fastholdes den hjemlige, statiske idyl i et fortrængningens mesterskab; og ved festlige lejligheder gennemspilles et sæt af ritualer, som – i både kropslig og sproglig henseende – styrker fortrængningen og afstiver myten om kønnenes og klassernes naturgivne funktioner i samfundslivet.

Ved en sammenlæsning af lejlighedssangene kan der opstilles et sæt af gennemgående mytiske enheder. Afhængig af den konkrete anledning, er bestemte enheder dominerende. I konfirmationssangen, for eksempel, vil det typisk være barndommens uskyld der fremhæves som dét grundlag, hvorpå den unge skal bestræbe sig at bygge sit voksne liv. Dernæst står den unge i et gældsforhold til sine forældre, en gæld som skal indfris ved en efterlevelse af den ed, der er aflagt i kirken. Hovedelementerne er altså her uskylden og ærefrygten.

I bryllupssangen er begrebsparret omtydet, således at uskylden nu fremstår som et sæt af egenskaber der betegner den ideelle hustru: troskab, lydighed og ærbarhed. Ærefrygten er nu ikke så meget et anliggende mellem den enkelte og Gudfaderen, men mellem hustruen og Gudfaderrepræsentanten: manden.

Hvor konfirmationssangen og bryllupssangen udsiger formaninger og krav, er fødselsdagssangen – når det gælder et ungt fødselsdagsbarn – en liste over dyder, ved hvis efterlevelse den unge vil være i stand til at overvinde forhindringer i fremtiden; for den ældre vil sangen opregne et tilsvarende dydsregister – nu blot i datidsform, idet der udfoldes en beretning om succes'en, hvormed fødselsdagshelten overvandt forhindringerne på sin vej gennem et dydigt levned.

Men konfirmationssangen og bryllupssangen besidder en større dramatisk fylde, fordi det er hér skurken – den beskidte virkelighed – lurer mellem sprækkerne.

En lejlighedssang er en fortælling, med en fortællings struktur og forløb.

Fødselsdagssangen har balladens natur, med fødselsdagsbarnet i heltens

rolle; hun eller han skildres i et episk forløb med den omtalte skurk helt fremme i fuldt dagslys. I denne position er han (virkeligheden) ikke farlig – for han har et ansigt. Tag et typisk forløb af en sang, hvor »Else« eller »Egon« bliver påmindet om dengang, da de faldt ned fra en skammel og brækkede benet, og/eller købte nyt hus, og/eller besøgte tante og onkel i en bestemt begivenhedsrig sommerferie, og/eller da de var specielt opofrende over for de syge forældre, bedsteforældre eller søskende – osv, osv.

I forbindelse med de to andre begivenheder, konfirmationen og brylluppet, er langt alvorligere ting på spil. Her gælder det eksistentielle grundvilkår – »livets egentlige værdier« – Troen og Kærligheden; begreber der opfattes som hævet over almindelig fornuft, og derfor omgærdes med en tilstræbt lyrisk patos i lejlighedssange der er knyttet til dyrkelsen af disse ideer.

Fortællingen (lejlighedssangen) bliver imidlertid absurd – set på en tidsmæssig afstand af hundrede år – når den skal kante sig uden om dét levede liv – nemlig seksualdriften og dens afledte fantasmer (dvs. fantasiens ressourcer i det ubevidste) og handlinger – der er forudsætningen for begrebernes eksistens.

Pigen

I det følgende skal vises, hvordan teksternes tvangsmæssige sterilitet kun lige akkurat dækker over den fortrængte seksualitet – hvordan de på udmærket vis eksemplificerer den viktorianske dobbeltmoral:

Afsøgningen foregår ud fra antagelsen, at lejlighedssangen – som enhver anden tekst – ud over at »dække«, samtidig nødvendigvis må afsløre sit egentlige budskab; den spiller – kunne man sige – på to scener samtidig, hvilket betyder, at man må skelne mellem de temaer der ordnes i overensstemmelse med litterære konventioner og spilleregler på den ene scene – og det sangteksten indskriver på den anden scene, tilbagetrukket som følge af den herskende ordens censur. Her pulserer det forbudte; uformuleret, men ikke mindre virksomt.

Betydningerne er identiske i de to scenerum i den forstand, at det der er fordrevet til »den anden scene (med tekstkritikerens ord (13)) ofte vil vise sig at være betingelsen for det, der siges og tematiseres på den første; (. .) og sådan, at dets fordrivelse ikke desto mindre på ejendommelig måde kan være markeret i den manifeste tekst« (14).

En kvindelig konfirmand får i 1884 disse ord med på vejen, i en sang på tre strofer:

Flyv, Fugl! Flyv, var du stængt i Bur saa længe
Stræk dine Vinger nu ret.
Flyv over Marker og lysegrønne Enge
Bliv ej paa Halvvejen træ.
Verden er skøn i den livsvarme Sommer
Hyllet i Morgenens rødt.
Flyv, Fugl! flyv – naar tilbage du kommer,
Sig mig saa hvad du har mødt.

– Mangen en ung, som i Livet udtræder
Ligner en Fugl mod det blaa:
Styrer med Lyst fra de hjemlige Steder,
Higer, det fjerne at naa.
Synes en Tid og vel til sig at vinde
Lykkens det guldspundne Garn;
Tænker dog siden med Vemod i sinde:
»Lykkeligst var jeg som Barn«.

Dagmar, du kjære! Saa bly og saa stille,
du ligner Fuglen kun lidt.
Sommerfugel er du, uskyldig og lille,
Flagrer vel heller ej vidt,
Finder i Hjemmets den venlige Have
Blomster og Sollys saa let.

– Sommerfugl! Blomster vi bringe som Gave,
Modtag vor Ønske-Bouket.

(DFS 1970/16: XXVIII,B)

Sangen her er eksemplarisk for tekster til den kvindelige konfirmand. På overfladen – eller den ene scene – læner den sig kraftigt op af tidens litterære udtryk (»de litterære konventioner og spilleregler«). Forlægget, »Flyv, fugl, flyv . . .« lokker forventningerne i retning af Sehnsucht-tematikken, som er symptomatisk for den romantiske digtning. Det Moderne Gennembrud har endnu ikke gjort indtryk på lejlighedsdigterne.

Som i Christian Winthers digt, er hovedtemaet det trygge, hjemlige overfor det ukendte, det mystiske. Men mens Winther forbinder det fremmede med løfter om opfyldelse af lystfyldte drømme (»Er jeg en Sanger, saa bør jeg jo vide Kærlighedens smigrende Lyst . . .«), fremmaner lejlighedssangens tekst et dunkelt, truende billede – et udvisket »noget« ude i livet. De voksne véd, hvad dette »noget« består af og opfordrer

konfirmanden til, uden videre, at godtage opstillingen af et angstbillede, fremkommet ved manipulation med virkelighed og fiktion. Idealet – eller fiktionen – for menneskelighed (læs: uskyld og kvindelighed) fremstilles som det virkelige, det ægte; her overfor stilles dén omverden, der faktisk er befolket med mennesker af kød og blod, som et bedrag, udtrykt i sætningen: »Synes en Tid og vel til sig at vinde Lykkens det guldspundne Garn«. Advarslen om det bedrageriske ligger i ordet »synes« og i eventyrklicheen »det guldspundne Garn«.

Over for de lokkende »Marker og lysegrønne Enge« sættes »Hjemmets den venlige Have«.

Og hvad finder den dydige, disciplinerede pige her?

Jo – hvis hun arter sig, det vil sige *ikke* strækker sine vinger som en fugl, men flager yndigt som en sommerfugl, vil hun, i det helt nære, finde at blomsterne og sollyset vil forlene hende med en glæde som så rigeligt opvejer »den livsvarme Sommer hyllet i Morgenens rødt«.

Sommerfuglemetaforen indeholder et kvindeideal som kan genfindes i særdeles kontante formuleringer i samtidens »oplysende« litteratur; blandt andet følgende citat, udvalgt fra bogen, »Anvisning til at gøre Lykke hos Herrerne«:

Allerede i forordet bekræftes sommerfuglen i sin skæbne: »Det er Kvindens Bestemmelse og Ønske at knytte sig til en Mage, – det kan ikke nytte at nægte det, om end der er nogle faa Undtagelser fra Reglen« (15). Her er på ingen måde tale om sanselighed i forbindelse med det andet køn, men om et kald i overensstemmelse med naturgivne love til at udfylde en tjenende plads – men yndefuldt og anonymt: »Sidder man paa en Stol«, hedder det senere, »skal man (=det arme pigebarn) bøje Kroppen en Ubetydelighed forover. Staaende maa man ikke lægge Armene paa laverestaaende Møbler. Man maa ikke vrikke afsted som en Gaas, naar man gaar, men holde eensartet Gang...« – og videre: »Det kan ikke gentages ofte nok, at en Pige maa vogte sig for at ville glimre ved Klogskab. Hun maa finde sig i at blive overbevist; Hun maa ikke indlade sig i heftige Diskussioner og endnu mindre forlange at have det sidste Ord. Herrerne holder ikke meget af de kloge Kvinder« (16).

Advarselssignalerne i konfirmandindens sang er »Fugleflugten«, »den livsvarme Sommer« og »Morgenrøden« – begreber der er forbundet med henholdsvis fare, flygtighed og falskhed.

Flyvningen er betydningsbærer for driftsmæssigt bestemte fantasmer i det ubevidste; den har at gøre med lystfyldt ønske om driftsopfyldelse, og i forlængelse heraf, angst for afstraffelse (= nedstyrtning) (17).

Allerede i Antikkens myteunivers har vi en Ikaros som kommer grueligt galt afsted, fordi han vover sig så langt op mod solen i sin vogn, at de

bærende voksvinger smelter: han styrter i dybet. Og i den freudianske psykoanalyse – som, interessant nok, i sin klinisk-videnskabelige oprindelse i høj grad bygger på iagttagelser gjort blandt det wienske borgerskabs kvinder mod 18-hundredtallets slutning – er flyvedrømmen indkredset som et gennemgående symbol i drømmelivet. Ved fortrængning af driftskravene og i bestræbelserne på at ignorere de fantasier drifterne sætter, opstår et sammenstød mellem fortrængningens årsag og den lystfyldte energi; årsagen er lig truslen om straf fra den omgivende verden, hvad enten det drejer sig om den abstrakte »almene fornuft« eller en faders og moders direkte trussel om korporlig afstraffelse i tilfælde af usædelig adfærd, medens det er i flyvningen, flugten – den glidende og duvende bevægelse – at den frydefulde, sanselige lyst gemmer sig. Det straffende element er risikoen for styrtet i afgrunden.

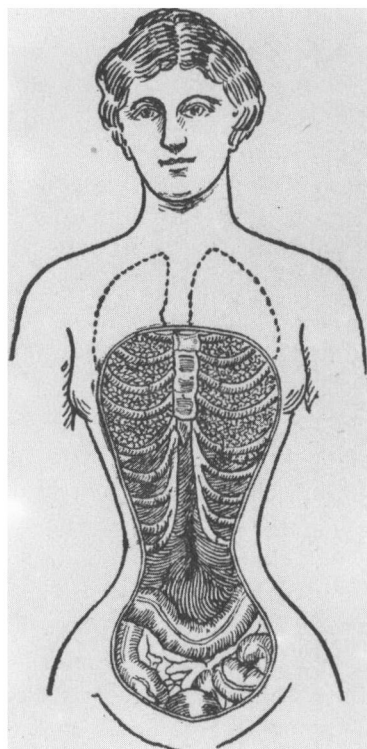
Dette ubevidste betydningsgrundlag er fælles for alle festens deltagere, som hver og en glæder sig over tekstens smukke billeder, men samtidig »svinger med« på angsten og ophidselsen som lever på det fantasmatisk niveau.

Grundtemaet i sangteksten, som er anslået i flyvebeskrivelsen mellem det kendte og det ukendte rum, gives konstant næring gennem fortælleforløbet; man kan sige, at temaet fastholdes og gennemspilles i forskellige variationer. Eventyrklicheen »det guldspundne Garn« og de grønne marker som modsætning til den »hjemlige Have« knytter direkte an til temaet. Men graver vi længere ned i tekstfigurerne – motiverne – vil det afsløres, hvor enerådende lysten/angsten udfolder sin energi:

Det er den voksnes efterrationalisering der fortaler sig ved, på »den anden scene«, at lade den ellers højtbesungne, uskyldsrene barndom afsløre sig som en indestængt tilværelse. I følge den etablerede fornuft er barnelivet naturligvis beskyttet og trygt i samme forstand som kanarieflugens i sit bur. Imidlertid bærer den voksne seksualitet på erfaringer som afromantiserer kanarieflugletilværelsen: der *var* reelt tale om indespærring, men det skal der ikke tales højt om, for den lyst der var spærret inde, er et begreb som ikke eksisterer officielt.

Umiddelbart refererer bur-billedet til det gode, kærlige familieliv, hvor der i virkeligheden er tale om isolering af driftslivet.

I forbindelse med indespærringen – især af den kvindelige seksualitet (jfr. hustruens æstetiske funktion i plydsinteriøret) – vil det være nærliggende at tage et sving omkring »dame«moden i denne epoke; en pæn kvinde bærer korset, tournure, underdel, knapstøvler og lang kjole. Men det, der præsenterer sig som mode, æstetik, fornøjelse, er også noget andet – nemlig indespærring; kvindens krop: en attraktiv, men uindtagelig fæstning (med mindre man(d) da har et lovligt ærinde).

Kvindens Legemsbygning

«Hil Stad med Færre Stær» 1880. Fra «Hil Stad med Færre Stær»

Illustration i en håndbog for *Modebillede fra 1880 (Københavns By-*
»kvindens kønshygiejne« (18). museum).

Opfattelsen af kvindekroppen er i den grad identisk med fæstningens facade, at en »håndbog« for kønshygiejne kan postulere en legemsbygning, der fra naturens hånd er udformet som et timeglas (se illustration).

Set i lyset af denne indespærringens strategi er et dementi af sangtekstens bydende »flyv!« egentlig ganske unødvendigt. Men så meget desto stærkere fungerer ironien i første strofes udpenslet natur-lyriske drømmebilleder; og endnu mere effektivt fungerer anden strofes »afsløring« af bedraget ude i den »skønne verden«.

Og derved øges samtidig spændingen (NB!: stadig i det ubevidste, på det fantasmatisk niveau) mellem den lyst der er forbundet med flugten og – her overfor – angsten for at træde uden for den givne orden. Bemærk, hvorledes sproget i anden strofe vulgariseres i bestræbelserne på at understrege konsekvenserne ved at realisere flugtdrømmen: De unge, som ligner, men absolut ikke er (i betydningen bør være) fugle, styrer med

»lyst« og »higen« efter fjerne mål. Ordvalget ligger så meget på tværs af den ellers tilstræbte poetiske tone, at det er fristende at gribe til, hvad psykoanalysen kalder »fejlreaktion«, for forståelsen af denne poetiske glidning. Med fejlreaktion menes ubevidste impulser som trænger gennem censurinstansen i det bevidste og (ofte) udtrykker lige præcis det modsatte af dét, der faktisk skulle formuleres; analogien mellem »lyst« og »higen« og seksuel lysfølelse burde være indlysende.

I sangens afsluttende strofe gen-etableres den poetiske balance; fuglen er kommet ned ved jorden, har undergået en forvandling til sommerfugl. Dog! – kunne man indskyde – Dog flyver dyret stadig! omend så tilpas inden for rækkevidde (i »Hjemmets Have«) at der er mulighed for, til enhver tid at kaste et net over det.

Men så dramatiske foranstaltninger vil sandsynligvis aldrig blive påkrævet, for meddelelsen er gået rent ind hos modtageren, konfirmandinden, som ikke anser det for noget offer at skifte det ene bur ud med det andet. Hustruaspiranten modtager Ønske-Bouquet'en i oprigtig glæde.

Senere skal det vise sig, om hun er stærk nok til at gennemføre en tilværelse som bygger på de idealer og krav, sangen er konstrueret over . . .

For det er evident, at borgerskabets kvinder måtte betale en pris for opretholdelsen af hjemmeidyllen, der var mindst lige så bittert betalt som for kvinder der blev tvunget ud i prostitution. Manden kunne, som nævnt, kompensere for den strenge hjemmemoral ved at gå til prostituerede; i øvrigt havde han et større socialt råderum for sublimering af seksuel energi.

Den kvindelige isolering indebar – forstærket af et evigt moraliserende bombardement fra en ydre, uforståelig verden – en stor risiko for en »indespærring« i neurotisk angstberedskab. Hvem kan stå imod over for det pres, at være konstant opspændt mellem, på den ene side en påtrængende lystfølelse – og på den anden side skam, skyldfølelse og angst, afstedkommet ved benægtelsen af lystens eksistens? Lysten vendes til had, selvhad, følelseskulde – kort sagt: neurose.

Tidens gængse opfattelse af kvinden svinger derfor mellem betegnelsen for den tilpassede som »bly og stille« (jfr. konfirmationsteksten) og den utilpassede som hysterisk eller hypokondrisk. Den historiske efterrationalisering har imidlertid vist, blandt andet ved psykoanalysens og psykiatriens mellemkomst (det vil sige: den kritiske psykoanalyse og antipsykiatrien), at det faktisk forholder sig omvendt: at den »syge« reagerer rationelt, og derfor sundt, på et urimeligt psykisk pres. Hvorimod tilpasningen egentlig udtrykker et destrueret jeg.

Som tidligere nævnt må denne konfirmationssang til pigen Dagmar siges at være repræsentativ for tekster til den kvindelige konfirmand i 1880'ernes borgerlige miljø. Dog er der én, tilsyneladende besynderlig, afvigelse fra

genren, idet det almindeligste er en understregning af festlighedens kristne grundlag; man møder konstant vendingen: »Dit Løfte har Du givet . . .«, som rimer så belejligt på »Livet«; for det formaner, naturligvis, at løftet gælder »hele Livet«.

Man vil se, at der selv i den mest gennem-profaniserede tekst vil være indskudt en lille påmindelse om »løftet«. Se for eksempel, hvordan en strofe fra en sang til en kvindelig konfirmand i 1885 »afbalanceres« senere i sangen;

først en meget bastant, men realistisk konstatering:

De Handlende da én og hver
I Hænderne sig gnider;
Konfirmationen er da nær,
Med den de gode Tider.
Og stillet frem bli'er Stads og Smyk-
ker, Købelyst at vække,
Og Bøgerne med Guld paa Ryg
Marchere op i Række.

. . . og et efterfølgende påbud om efterlevelsen af den kristne etik, det afgivne løfte ved altret, indskudt i sidste strofe sideordnet med det mere håndgribelige udtryk for den herskende orden: Forældrene:

(. . .)

Hold da fast det, Forældre, Gud,
Alt godt, der er at finde!

(Ved Magdalene Petersens Konfirmation
den 11te Oktober 1885.)

Selv om Alfaderen (eller forældrene for den sags skyld) ikke nævnes ved navn i Dagmar-sangen, er der alligevel ikke en tydningsmæssig afvigelse fra den netop citerede, hvor det ophøjede understreges pligtsskyldigst med navn og adresse. For instanserne er i høj grad til stede i Dagmars sang, blot »taler« de her gennem tekstens koder om konsekvenser, der vil følge ved brud på den herskende orden. Ordensinstitutionerne som udgør pige-barnets omverdensrespekt, er til stede i komprimeret form i »Hjemmets den venlige Have«, som under den lyse, venlige overflade, trods alt er et reservat, hvor enhver ting er på sin plads – ikke mindst den »fornuftige« og »rigtige« kvinde.

Drengen

Sangen til drengekonfirmanden beherskes af et lignende tydningsherredømme. Men da seksualiteten er anerkendt som en naturgiven – omend dyrisk – mandlig egenskab, er drengesangen ikke i samme grad ladet med denne pirrende em af fortrængning.

De farer, den unge mand skal se sig konfronteret med senere i livet, er af mere praktisk karakter; konkrete, ufarlige – eller farlige på en håndgribelig facon. Forbuddets »Du må ikke!« i pigesangen erstattes af påbuddets »Du skal!«; fremtiden skal erobres af mandfolk.

Men endnu er den unge kun et sådant »in spe«, så den voksne kan tillade sig at anlægge en munter distance til skuespillet:

»Der er Konfirmander i Byen«, kan Københavnerne læse den 12. oktober 1893; » (. . .) På selve Højtidsdagen er den unge Herre (om de unge Damer tør jeg ikke tale) vel nok en smule usikker. Men næste Formiddag spiller han Billard med en Mangel på Rutine, der højlig imponerer Markøren, som dog er vant til adskilligt. Kaster dernæst fra Rundetaarn et Blik ud over Verden, der ifølge Gaarsdagens Bordtale 'tilhører ham', og viser sig om Aftenen i 'Kisten'. Bliver af den kortskørte franske Sangerinde øjeblikkelig udset til Gaga og af det øvrige Publikum til Syndebuk. Kæmper haardt for at sluge et passende Kvantum svensk Banko (. . .) « (21).

Konfirmanden er udstillet til venlig latter. Men i parodien gemmer sig en præcis skildring af accepteret mandlig adfærd. Her handler det om initiativ og erobring.

I følgende tekst, en 5-strofet sang til drengen Alfred, den 1. april 1894, udfoldes koderne omkring denne maskuline myte:

Den Dag, da man optræder som Konfirmant,
Saa skulde man egentlig drøfte
Sin Kristendoms Tilstand og Tiden, som svandt,
og ret tænke over sit Løfte,
Og lunt spekulere paa Prækenens Ord,
Samt love at gaa i Forældrenes Spor,
Og stille og rørt fæste Øjet mod Jord,
Kort sagt, være yderlig yndig.

Desværre, tidt glemmes den mindende Røst,
Man sværmer for andre Idrætter,
Ja, mange har lumsk en ugudelig Lyst
Til Kager og til Cigaretter.

Og mange sig føle i Synden saa glad,
Og tænke paa Sjøv og jeg ved ikke hvad,
Og paa Lommepege og godt lavet Mad,
Ak ja, Tiderne er saa onde.

Og saa denne Sorg: man er glat som en Væg,
Nu, da man dog veed, man er Herre;
Den Tanke: Hvordan mon du nu skal faa Skæg?
Uf, den er dog virkelig værre.
Og mon Folk kan se, at man er konfirmert,
Mon ej man som Menneske tér sig forkert?
Og hvem der si'er DU, de skal blive notert,
Alt det skal der dog tænkes over.

Hvordan skal man få givet Pengene ud,
Som nylig man fik i Foræring?
Ja, og saa tilsidst, – hvordan faar man en Brud,
For nu har man nok til fortæring.
Skal man gaa med Hat eller bruge Kasket,
Cigaren, skal den være stærk eller let?
Gid Jakken var opslidt, det var dog saa net,
Om Damerne saa En i Kjole.

Se saadan behandles saa tidt denne Sag,
Men derfor det Gode ej hæmmes,
Og selvom nu Tanken kan spredes én Dag,
Naar senere Løftet ej glemmes,
Naar Alfred vil mindes det, og holde Stand,
– Og det vil vi haabe, han vil og han kan –
Saa bliver med Guds Hjælp han nok til en Mand,
Hurra, Alfred Rasmussen længe leve!

(Ved Alfred Michael Rasmussen's
Konfirmation, den 1. April 1894)

...men i modsætning til den ironiserende avisartikels uforpligtende betragtninger, stiller hyldestsangen til den mandlige konfirmand et (uopfyldeligt) krav om forenelse af den moralske orden med accepten af den mandlige »natur«. Det volder ikke vanskeligheder i sangen til »Dagmar«, fordi det er hendes »natur« at underkaste sig – blot skal hun ledes på rette vej.

Hvad gør man?

I sangen til Alfred tackles problemet ved at vende tingene præcis på hovedet. I Dagmar-sangen postuleres fiktionen som virkelighed i symbol-ladet poesi, mens det chauvinistiske – det reelt levede – mandeliv i Alfred-sangen placeres som en fiktion i sangens eksistentielle fortælling om løftet til Gud og forældrene. Mandebilledet får samme komiske, lidt uskadelige fremtoning som de komiske intermezzi, kendt fra den alvorlige opera eller det store drama på teatret.

Men komikkens uskyld undermineres (stadig på tydningsniveauet der opererer i det ubevidste) i de tre mellemstrofer; en underminering som egentlig allerede varsles ved førstestrofens »Saa skulle man egentlig«. Ordene »skulle« og »egentlig« er den fortaelse der fører tydningen over på benægtelsens princip – forstået sådan, at de tre mellemstrofer nu fungerer som enhver voldsom (og evt. detaljeret) benægtelse: modsat den formulerede hensigt.

Tydningsmekanikken i benægtelsen kendes fra andre sammenhænge, hvor den ligeledes fungerer »bag om ryggen« på os; i komedien for eksempel, hvor den underfundige nar – en Henrik eller en Pjerrot – dramatisk hengivent og med høj røst sværger overfor sin herre, aldrig (mere) at kalde ham »en hanrej, et fjols, en tyran . . .«. Det skorter ikke på iveren, hvis herren eventuelt ønsker edsaflæggelsen gentaget.

– Eller fra kriminallitteraturen med det klassiske replikskifte, hvori den adspurgte fortaler sig – røber sin skyld – ved at benægte at have kvalt kvinden der blev fundet død i parken. Kriminalkommissæren indskyder sit »Aha!«, med løftet pibe, »hvorfra kunne De vide, at hun netop blev kvalt?!«

Set i fortaelsens og benægtelsens perspektiv er det derfor forsvarligt at læse bagom ironien i konformationsteksten her; den står, så at sige, »nøgen« tilbage og udsiger begejstringen for den »ugudelige Lyst« til »Kager og Cigaretter«, udstråler sanselig glæde ved at være »i Synden saa glad«. Bag tilsløringen kan således den uskyldige konfirmationssang læses som en slægtning til samtidens revyviser, kun med den forskel, at tilsløringen og antydningen i disse bruges bevidst.

Men ud af tågerne og hørmen i festsangen dukker imperativet »Du skal!«

En herre; ansvarsfuld samfundsborger; – kendes, foruden ved sit mandige, skæggede ydre, ved at være i besiddelse af æresfølelse, han forstår at sætte sig i respekt, så »hvem der si'er DU, de skal blive notert«. Endvidere forstår man sig på økonomi, overvejer, »hvordan (man) skal faa givet Pengene ud« på den fornuftigste måde. Sidst, men ikke mindst, er det

vigtigt at erobre en passende brud, når der er »nok til Fortæring«. »Fortæring« er her ment i betydningen: økonomisk formåen; klar tale . . .

Alligevel er det snublende nærliggende atter en gang at søge omkring koderne, den symbolske omskrivning, for driftsønsker. Fortæringen, tydet som maskulin erobningspligt/trang (Du skal!) skildres jævnt påtrængende gennem tekstforløbet. Der blændes op for konsumbilleder som handler om indtagelse af kager, rygning af cigaretter og cigarer, veltilberedt mad.

Der skal vel ingen garvet psykoanalytiker til at fornemme forbindelsen mellem kropsåbningen (her: munden), der konstant fodres med genstande af forskellig art, og det genitale drama.

Sammenfattende om de to teksttyper – pigeconfirmandens og dreng-confirmandens – er det vel rimeligt at fastslå, at de indgår i – og udtrykker på et mytisk niveau – en pædagogisk praksis, hvis hovedingredienser er angst og skam hvilende på fortrængte drifter. Igennem en kompleks struktur af betydninger der kommunikeres på et fantasmatisk niveau fremmanes idealet af mandeliv og kvindesind. Og idealet er nært forbundet med forventninger til/krav om udfyldelse af (køns-)bestemte funktioner i samfundslivet, for at det skal kunne fungere optimalt.

Manddom og hustrupligt

Det er mere problematisk at udvælge en repræsentativ bryllupstekst – selv om tydningen også her kredser omkring figurerne, vi har set i konfirmationsteksterne. Problemet hænger sammen med den omstændighed, at der nu foreligger et fælles erfaringsgrundlag for alle festdeltagerne – gæster såvel som brudepar:

Myten om barndommens renhed – udlagt i konfirmationstekstens statiske model – kan nemlig ikke længere fastholdes, endsige overføres til en fortælling, hvor forplantningen er et uomgængeligt tema. Kampen mellem den (nu) bevidste antydning og den skamfulde tilsløring overfor dette tabu, som jo altså er dét nødvendige onde der garanterer for slægtens videreførelse, fører til en sprængning af den statiske model.

Desuden fordrer forpligtelsen over for brudens og – som følge af epokegørende begivenheder afstedkommet af den mandlige erobrer»natur«, f.eks. succes i erhvervmæssig henseende, – især brudgommens livshistorier et bredere fortællerum end det, den symbolloadede poesi eller de satiriske sekvenser (Alfred-sangen) kan tilbyde.

Bryllupssangen befinder sig med andre ord et sted mellem konfirmationssangens moraliserende tomgang og fødselsdagssangens harmløse epik.

Konsekvensen bliver en afsøgning af andre genreområder, som kan

**De 34
forførte unge Piger
i København,**

Alle kvinder deres Hvide paa en lund! Waarte af en
og laa dem i Liden, som nu vider under Kibetvælt
og venter sin Stof

Samt Hverting.
København.
Til det 34de Billedet.

**De 50
forførte unge Piger
i København,**

Alle kvinder deres Hvide paa en lund! Waarte af en
og laa dem i Liden, som nu vider under Kibetvælt
og venter sin Stof

Samt Hverting.
København.
Til det 50de Billedet.

**Pige-Korsførelsen
i København,**

For i alle Maader har været for udbredte Piger
af det: alle fra de der i den, som dem har best
religøse Piger

En Hverting.
København.
Til den 1ste Billedet.

Til viseproducentens fordel viser det sig, at den oprindelige version med 34 pigers forførelse var en stærk underdrivelse. I tredje version af trykket kan der trækkes en direkte linie frem til moderne dagblades »headline-effekt«; den daglige læser af Ekstra Bladet eller BT er på fornavn med voldsofferet som har været forsidesstof nogle dage. Samme indforståethed ligger i overskriften: »Pigeforsførelsen«. (DFS 1970/16, XXIV, A).

rumme både den bevidste antydning og tilsløringen, såvel som epikken; her skal nævnes tre genrer, hvorfra der lånes:

For det første den *middelalderlige elskovsvisen*.

For det andet, *komedien*, som i lejlighedssangen kommer til udtryk som en blandingsform, med elementer fra revy og syngespil.

Og endelig er *skillingsvisen* et hyppigt forekommende forlæg.

De tre nævnte typer er indlysende genreforlæg, idet valget af formen i sig selv kommunikerer betydning. Antydningerne omkring tabu'erne leveres umiddelbart, uden at efterlade spor i skriften. I forkortet form kan man sige, at »middelalderballaden« leverer myten om heltens list i bestræbelserne på at nedbryde den jomfruelige vægning; medens komediens psykologi er latteren der fremtvinges ved en afsløring af det, ofte sanselige, liv der føres bag ryggen på en forhyklet fornuft. Lignende betydninger føres med over i »skillingsvisen«; men dérudover bærer den sensationens og vulgaritetens præg.

I 80'ernes og 90'ernes København fungerede skillingsstrykkene i høj grad som boulevardpressen gør det i dag. Begivenheder af grotesk eller pikant karakter var lynhurtigt i omløb på gaderne som vise, med tilhørende beretning. Man kunne læse om manden der sprang ud fra Rundetårn,

Moral for Dilettanter,

eller

En ganske ny Dife om Sigrig og Einar, der af Mangel paa Forsigtighed og Dannelse fik deres Hjerter stukket i Brand; forfattet som et advarende Exempel og helliget

Brudeparret.

Den 11te September 1897.

Offentligt forbudet.

Slagelse.

Singel-Boiken's Bogtrykkeri.

En Dife om Skorstensfejeren og Sidse,

eller Hverledes Boudpigen lærte at tage rigtig paa Skorstensfejeren's Skaft, og lærte Ting, som hun aldrig havde anet

Og

Her er Liv og Løse.

Hjørnhavn.

Jul. Strandberg's Forlag.

Sæes i Boghandelen, Kjøbenhavn Nr. 18
Strandberg & søn - 1897

(DFS 1979/1 XXIV, A).

En sang til brudeparret Sigrig og Einar. Forsideillustrationen har man lånt fra skillingsstrykket om manden der forførte 50 unge piger. (DFS 1979/1, XXVIII, B).

samme dag det var sket; eller om »De 50 forførte Piger« som føljeton, efterhånden som sagen udviklede sig efter forførerens anholdelse.

Et ekstremt eksempel på den vulgære medbetydning en festdeltager kunne tænkes at læse ind i lejlighedssangen som har lånt fra skillingsstrykket er visen om Skorstensfejeren og Sidse. For Sidse lærer nemlig »at tage rigtig paa Skorstensfejeren's Skaft, og lærer Ting, som hun aldrig havde anet« (se illustration).

Mon ikke bryllupsgæsterne har fniset medvidende under afsyngningen af sangen til »Sigrig og Einar« (se ovenstående illustration) ved passager som: »Til Hjertenøglen nok saa fort/et Nøglehul han fandt«? På et mere raffineret, men alligevel anmassende, symbolsk plan er der et umiskendeligt slægtsforhold til skorstensfejersangen, hvor den sorte mand »trak (frem) det lange Skaft/ Og brugte det med dygtig Kraft«!

Det er vel heller ikke uinteressant, at bryllupssangens forsideillustration er identisk med et af skillingsstrykkene om »Pige-Forføreren i København«.

Betydningen som ligger i de ydre rammer smitter til en vis grad af på den sproglige fremstilling; men vulgariteten opfattes som ufarlig, fordi den er tæt forbundet netop med genren. Heri ligger tilsløringen: Selskabets

deltagere har samme trykke distance til det uartige i bryllupsteksten, som til det sjofle eller sensationelle indhold i skillingstrykkene, der er i omløb på gaderne; »det handler ikke om mig selv – men om alle dem, derude!«

I folkeviselånet afmonteres seksualiteten ved hjælp af et fortælleforløb, der forholder sig helt adækvat til den sædelige mytologi. Man får at høre, hvordan de unge mødte hinanden – med en pointering af mandens »reelle hensigter« og den unge piges »renhed«; dernæst fremhæves egenskaber der skal dokumentere en bestemt social status; for mandens vedkommende især, at han er i stand til at brødføde sin kommende familie. For kvinden, at hun har fået den rette opdragelse.

I en sang til »Henriette og Otto«, 1890 (med Roselil og hendes moder som forlæg), vandrer »Ridder Otto saa tankefuld i Sind«, fordi »Amor, den Strik (var) listet derind«. Men at han har reelle hensigter får vi senere at høre. Der afsættes hele tre strofer til formålet – som er, ydermere at forsikre, at de af naturen så uforskammet påtvungne horn er løbet af, samt at der er tyndet behørigt ud i fortidens suspekterte vennekreds:

I Foreningen blev der et farligt Hurlumhej,
»Fornøjelsesraaden« han rendte sin Vej.
ha, ha, ha, saa, saa, saa, saa!
/:

Ej mere til Damerne han smisker og ler,
Kun paa sin Henriette han straalende ser
/:
/:

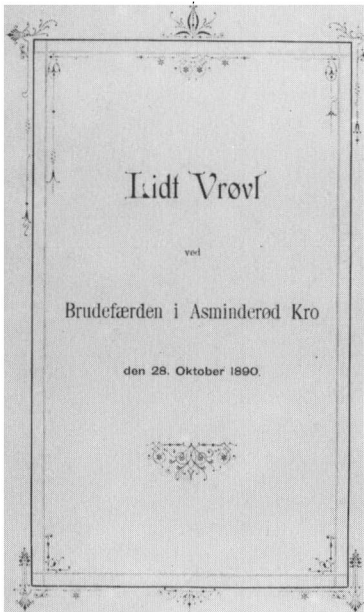
I Vennekredsen ogsaa er bristet et Led,
Nu er han forlovet, saa ved vi Besked.
/:
/:

– Og Henriette er en dame af den rigtige karat; hun kaster sig ikke i armene på sin beundrer, når de mødes på gaden. Når herren »hilser og smiler«, nøjes hun med at »nikke og le«. »Le« vil i denne sammenhæng naturligvis sige: at le i smug – fnise; bestemt ikke at skraldgrine:

Og stadig, tilfældig der mødtes de To
Han hilste og smilte, hun nikked' og lo:
/:
/:

(fra »Ved Henriette og Otto Petersens
Bryllupsfest den 1ste Maj 1890«, som er på 14 vers)

(DFS 1979/1, XXVIII, B).

Anderledes kontant kan antydningens kunst udfolde sig under dække af den joviale plathed som er betegnende for revyen; i følgende eksempel – der indbygger revyens plathed i vaudevillens struktur – beskrives det første møde mellem de unge således:

At Pigebørn er slikne, er en sær almindelig Sag
Ja Dreng er det osse – men saa hændte det en Dag,
at Frøk'nen og de andre – naa jeg siger ikke hvem,
stak Fingrene i Fløden, de kan tro at den blev slem.

. . . så indføjes, med kursiveret skrift, et listigt recitativ:

*Høyer saa Syndens Mærker paa de unge Læber, saa
det kunde ikke nægtes, at man havde været der.*

Strofen afsluttes med omkvædet:

: Men det er ikke saadan
naar man sidder paa den
og gjerne vil af igen:

(Lidt Vrøvl ved Brudefærden
i Asminderød Kro den 28. Oktober 1890.)

Med de da Elskov Seer vaadt
 det er forfærdeligt mest sandt
 tante Vorden et høit Gien
 Skuespillet kun lække i
 Høje vil ikke mere spille,
 det gaar bedst Kunsten lide,
 hvir hun blot Kunsten var hoven tru
 ik vi Fru Phister: Nummer to :

Omstændige Mene om omstændige og yngre

Med Men hvad skal vi med det mest

Men hvad skal vi med laus Skikkeler
 denne Sang ligger allfor lang.

Med En Btaal for det blakkende Gevorne Btaal.

Saa skal jeg nu skynde mig at slutte den a'
 men dog skal jeg rube lidt fortælle,
 se Taler *helt* forte blev besvaret med ja —
 dog var vil vist betinge mig i Vindlen,
 at hun dog nok har rodnest,
 da hun saa, at det trak sig.
 saa maaget gaar sedst, men saa jeg siger strax,
 ellers blev de vrod
 og ang i Ho det sandt
 dette mit Produkt
 og det var into smukt
 dog Kærlig blev jeg og saa er al Ting guld
 velan det se ge det da et Læse

S
 D
 V
 A

Omslagets tekst klinger af syngespil (se ill.).

Men tekstforfatteren har ladet sig rive med af den pikante omstændighed, at bruden – hvilket afsløres ved sangens slutning – er kunstnerinde med en fortid på de skrå brædder; og måske i den letbenede ende? I hvert fald lader forfatteren til denne sang sig fange af revyens bramfri tone, på bekostning af vaudevillens mere diskrete klang af romance.

Til sammenligning berettes i en anden bryllupssang (til Anna og Laurits, 1896. Se ill.) i en stilren, vaudeville'sk strofe, hvorledes de unge ved brylluppet kan høste frugten af trofast, langvarig kærlighed:

Erindrer De, at der paa Nørregade
 Er flere Skoler, end jeg nævnet har?
 Om lille Anna dengang Elskov ha'de
 Til Laurits, – om hun ham i Hjørtet bar?
 Hvad veed vel jeg – kun dett her jeg siger:
 De unge var, da de forlovet blev. –
 O Venner! Priset være de Smaa piger,
 Som til en trofast Kærlighed det drev.

(»Kærlighedens Triumf« 9. April 1896)

„Kærlighedens Triumf“.

Beretning

om den under-skønne **Anna Priess** og den gæve **Lauritz Andersen**, om hvorlunde de i 7 Aar trofast holdt sammen og om hvorlunde denne Kærlighed belønnedes ved kirkelig Staftastelse og Bryllup
Torsdagen den 9. April 1896.

København. Trykt hos Enevoldsen & Andersen.

Her bekræftes de anførte lovmæssigheder for tidens bryllupssang, hvilket først og fremmest vil sige tilstedeværelsen af modsætningsparret antydning/tilsøring. Sangomslaget, den ydre æstetik, giver den kildrende antydning af det forbudte, mens tekstens indhold dementerer sanseligheden.

Men sangen til »Høyer« i sangen fra Asminderød Kro, han, der »saa Syndens Mærker« på brudens læber? Her er måske undtagelsen der bekræfter reglen?

Ja! . . . og nej!

Ja – fordi hverken det fortællende forløb eller den anvendte symbolik dementerer den sanselighed som er knyttet til formen; snarere tværtimod: Hele forløbet spændes op omkring brudens skuespillerfortid – eller rettere, en fælles viden om denne; hver enkelt strofe holder gryden i kog.

I første strofe lægges der op til skandale. Forfatteren (for-)fører gæsterne ind i en »Geschichte«, hjulpet på vej af forlægget »Ved Bau der slog en Kugle ned«. Man får sine værste anelser bekræftet i følgende strofe, hvor det afsløres at Høyers udkårne er tysk. Navnet »Helga Zøylner« sladrer.

Det burde næsten være løgn, synes forfatteren at sige – selv om han bedyrer det modsatte (jævnfør i øvrigt den føromtalt »afsløring« der ligger i benægtelsen og fortællelsen):

Det første som man vistnok altid gør,
naar man i denne Jammerdal gi'er et Møde,
det ved De alle nok, jeg derpaa bande tør,
gemenligvis man ta'er og la'er sig føde.

Se det har ogsaa Helga Zøylner gjort,
saa der har jeg ei nogen Plade smurt,
ja havde hun ei grebet Vandringsstaven,
saa var her aldrig bleven Bal i Haven.

Så følger den allerede citerede strofe, med »Syndens Mærker . . .«.

Forlægget, »Det er ikke saadan naar man sidder paa den«, er en vise fra Nationalrevyens sommerforestilling »Mellem Himmel og Jord« i 1899, det vil sige året før brylluppet mellem Helga og Høyer; og hvem ved! måske mødtes de to under omstændigheder der kan sammenlignes med originaltekstens vovede komsammen i Tivolis ballongynger? Den indkodede »misforståelse« i revyteksten (se nedenstående) sørger i det mindste for en ubesværet betydningsformidling til den falliske vandringsstav i ovenstående strofe:

I Tivoli Ballonen gynger Gikken gakken gaar
Jens og Marie sig i Kurven ømt en Omgang faar
Saa gaar der paa Maskinen Bræk den render ikke
runt
Der hænger de i luften han vil ned og hun faar ondt.
Ja, det er ikke saad'n naar man sidder paa den
osv. . . .

Skruen strammes herefter en ekstra tand; den lidt lumre gejst vedligeholdes, der pirkes til spændingen omkring det skandaløse, idet en mellemtekst »tilraader en lille Afbrydelse« i sangen »med en lille Styrkelse«. Det signaleres, at der er tale om grove løjer, hvorfra man må have en pause for ikke at tage skade på sin sarte sjæl.

Og så – i den efterfølgende strofe – kulminerer forløbet i en forventet bekræftelse på de foregående antydninger; man frydes over at se det på tryk, dette skandaløse: Høyers udkårne *er* virkelig »sådan én!«.

Men . . . præcis nu – med intuitiv psykologisk timing – indsættes dementiet, tilsløringens parallel, hvorved også denne, tilsyneladende bevidst vovede, bryllupssang falder på plads i den overordnede moralske mytologi.

For gysset fortaber sig i trygheden, straks den åndeløse tilskuer bliver

tilbudt ironien; ironien som besværgelse – en besværgelse der er så effektiv som vievand på den djævelbesatte:

Ved de da Elskov Seier vandt
– det er forfærdeligt men sandt –
tabte Verden et født Geni,
Skuespillet kan lukke i . . .

Sådan! Ordenen er genoprettet; skuespillerinden har giftet sig til fornuft, og . . .

(. . .) vil ikke mere spille,
det gaar bestemt Komedi en ilde,
hvis hun blot Kunsten var blevet tro,
fik vi »fru Phister« nummer to.

Denne fru Phister var en kendt og populær skuespillerinde gennem trekvart århundrede, men blev ikke regnet for lødig af kritikken. Helga må derfor føle taknemmelighed over at være reddet fra en tilværelse på »den forkerte hylde«.

Dramaet er egentlig til ende, men i en epilogisk, sidste strofe afdæmoniseres endegyldigt den vovede gennemspilning af temaet; men med den afgørende forskel fra det foregående, at kærligheden nu er blevet afseksualiseret, tilpasset, »normaliseret«. Således »rødmede« den udkårne på anstændig vis, dengang »da hun saa, at det trak op«, og selv om der måske fandtes lidt dunkle skygger på fortidens vej, kan forfatteren, de forsamlede og brudeparret konstatere i fællesskab:

(. . .)
dog Enden blev jo god og saa er alting godt,
velan, saa lad os da gi'e dem et Leve.

. . . idet selve brylluppet er beviset på, at den egentlige kvindelighed vandt sejren i sidste ende.

. . . *Og de levede*

Som en kuriøs, men alligevel perspektiverende kobling mellem de omtalte lejlighedssange og tidens krav til sædelighed i almindelighed og kvindelig dyd i særdeleshed, skal her til sidst citeres fra et par af »håndbøgerne« fra Strandbergs forlag:

»Ser vi hen til Skabelsen og Naturens Orden, er Manden (Hannen) udrustet anderledes end Kvinden: HENDES [originaludtrykkets udhævelse] hjerne er mindre; hun er underkastet adskillige svaghedstilstande, som Manden ikke er behæftet med, og hun eger sig ikke til, i fysisk henseende at indtage Mandens Plads som Kriger, Sømand, Forsvarer af Arnen saa lidt, som hun kan træde i hans Sted ved de grove Arbejder« (22).

Og videre, mere specifikt om det nødvendige og frelsende ægteskab, hvori den tyske frøken Zøylner, som sine medsøstre, skulle kunne udleve sit sande, kyske jeg: »Hustruens fornemmeste Pligt er at passe sit Hjem, hygge og pleje om sin Ægtefælle og opdrage sine Børn. Forsømmer en Husmoder sit Hjem, er i Reglen dette ødelagt, Børnene kan kun faa en sørgelig Opdragelse, og for sent vil hun angre, at hun ikke har bestræbt sig paa at forstaa sin Opgave ret« (23).

Endelig afkræves hustruen en forståelse for presset der ligger på manden som forsørger: »Der kan oftere være Anledning for Konen til at bære over med Mandens Svagheder, end for Manden til at bære over med Konens, idet Manden ved sin Kamp for Udkommet oftere er udsat for Ærgrelser og Genvordigheder, som aldrig kan naa Hustruen. Kan hun da ved sin Venlighed bortjage de Skyer, hun ser lejre sig paa hans Pande, saa har hun forstaaet sin Opgave i det ægteskabelige Samliv« (24).

Endnu et eksempel på sammenstødet mellem idé/bevidsthed og virkelighed; på den ene side fremholdes nemlig intimsfæren som det sted, hvor »egentlig menneskelighed« kommer til udtryk. På den anden side nedprioriteres rummets betydning – og dermed også den lovpriste menneskelighed – i forhold til en økonomisk virkelighed: som samtidig er forudsætningen for trygheden i klunkemiljøet.

Litteratur og kildemateriale

Breidahl, Axel: Københavnervliv, bd. I. København 1967.

Dybdahl, Vagn: Dansk Socialhistorie, bd. V. København 1982.

Ebbesen, Clara: Anvisning til at gøre Lykke hos Herrerne. København (se note 26).

Egebak, Niels: Psykoanalyse & Videnskabsteori. København 1980.

Freud, Sigmund: Psykoanalyse. København 1982.

Pasteur, Edith: (Jul. Strandberg: red.): Det smukke Køn. København 1901.

Strandberg, Julius (red.): Kvindens Kønshygiejne. u.å.

Strandberg, Julius (red.): Kærlighedsbogen. København 1874.

Tamm, Ditlev & Jørgensen, Jens U.: Dansk Retshistorie i Hovedpunkter, bd. I. København 1973.

Topsøe-Jensen, H.G.: i »Danske Studier 1927«, p. 21-24: Et stykke Folkepoesi fra vore Dage.

Weber, Richard: Kvinden som Hustru og Mor. Kristiania. u.å.

Der citeres fra følgende sange:

Ved Henriette og Otto Petersens Bryllupsfest den 1ste Maj 1890.

Ved Magdalene Petersens Konfirmation den 11te Oktober 1885.

Ved Agnes Hartvigs Konfirmation den 5te Oktober 1884.

Sange ved Alfred Michael Rasmussens Konfirmation den 1. April 1894.

(alle: DFS 1970/16: XXVIII,B)

samt:

»Kærlighedens Triumf«. Beretning om den underskønne Anna Priese og den gæve Laurits Andersen . . . , torsdagen den 9. April 1896.

Lidt Vrøvl ved Brudefærden i Asminderød Kro den 28. Oktober 1890.

(begge: DFS 1979/1: XXVIII,B)

Noter:

1 Danske Studier, p.21. 2 op.cit., p.24. 3 loc.cit. 4 De nævnte samlinger findes i tekstarkivet i DFS; Strandberg: 1970/16, 1975/4 og 1979/1; William Date: 1978/1; Laurits Nielsen: 1973/22. 5 Dansk Socialhistorie bd. V, p.25-26. Se i øvrigt lov nr. 75, kap. II af 7. april 1899; ifølge dennes § 11 »tilkommer Raadigheden over Fællesboet Manden alene« – stadigvæk! i Dansk Retshistorie p.152. 6 Kvinden som Hustru og Mor, p.14. 7 Det smukke Køn, p.5. 8 Julius og Olaf Strandbergs dagbøger: DFS 1970/16: XXV,A.

9 Kærlighedsbogen, p.3-4. 10 Politiken d. 11.9.1887. 11 Morgenbladet d. 27.9.1887.

12 Politiken d. 6.9.1887. 13 Frit citeret efter Psykoanalyse & Videnskabsteori, p.235.

For en bredere markering af det teoretiske grundlag bag læsningen af disse lejlighedssange, kan tilføjes følgende citat: »Det specielle ved fremtrædelsesformen er, at den er en fordrejning (. .) af den 'virkelige bevægelse', der på sin side først og fremmest er et begreb i Marx' teoretiske diskurs, som muliggør en forklaring af fordrejningsmekanismerne (. .)«. I Freuds teori om forholdet mellem de førbevidste og de ubevidste processer og bevidsthedsformerne, » (. .) finder man en lignende fordrejningsmekanisme, (. .) fremtvunget af en bestemt censur-instans, der ifølge teorien fungerer på overgangen mellem de forskellige systemer. Også her er der da tale om en 'virkelig bevægelse', nemlig driftsimpulserne, driftsønskerne, og en fordrejet fremtrædelsesform: drømme, fantasmer, fortælelser, forglemmelser etc.« Psykoanalyse & Videnskabsteori p. 231. 14 loc.cit. 15 Anvisning til at gøre Lykke hos Herrerne, p.3. 16 op.cit., p.20 og 28. 17 I denne »læsning« foretages nogle teoretiske forkortelser, som ikke vil kunne findes i psykoanalysen som færdigpakke formuleringer; der er naturligvis belæg for en sammenkobling af drømmesymboler og lyst/angst, som gjort her, men da der ikke, blot tilnærmelsesvis, kan fremlægges en indføring i psykoanalysen inden for de her afstukne rammer, må et citat fra en af passagerne, hvor Freud beskæftiger sig med drømme, kompensere for den manglende indføring: »De skal ikke tage Dem nær, at de herlige flyvedrømme, vi alle kender, må tydes som almindelige seksuelle ophidselsesdrømme (. .)«. Efter at have fastslået, at flyvefantasier hænger nøje sammen med specielt mandlige legemssærpræg, fortsætter Freud: »De skal (. .) ikke anføre som indvending, at kvinder kan have de samme flyvedrømme. Tænk i stedet på, at vore drømme er ønskeopfyldelser, og at ønsket om at være mand hyppigt findes hos kvinden, bevidst eller ubevidst. Ingen, der er anatomisk kyndig, vil finde det mærkeligt, at det er muligt for kvinden at realisere dette ønske ved de samme sanseindtryk som manden. Kvinden har jo i sine genitalier også et lille lem, der har lighed med det mandlige. (. .)« Psykoanalyse, p.127-128. 18 Kvindens Kønshygiejne, p.113. 19 Modebillede fra 1880, Københavns Bymuseum. 20 DFS 1970/16: XXVIII,B. 21 Københavnerliv, p.267. Kilden, et københavnsk dagblad, er ikke anført. 22 Det smukke Køn, p.50. 23 Kærlighedsbogen, p.20. 24 op.cit., p.23-24. 25 Udgivelsesårene for håndbøgerne fra Strandbergs Forlag er fastsat ud fra dagbogsnotater, idet der ikke er anført udgivelsesår i bøgerne.

26 Førsteoplægets udgivelsesår er usikkert, men må dog ligge før 1897, jfr. Jul. Strandbergs dagbogsnotater fra 6. januar 1897, ifølge hvilke han »læste Korrektur paa nyt Opl. af 'Herrerne' . .«. Ifølge en faksimileudgave fra 1970'erne er originalen »udarbejdet af Clara Ebbesen i København 1889«. Se litteraturliste.